

Türk Dili II

10. Hafta
Şiir

BAŞLAT

Dersin Hedefi

- Şiire özgü özelliklerin ayrıntılarıyla betimlenmesi
- Şiir dili özelliklerinin ve kullanılan tekniklerin örneklerle açıklanması
- Farklı **şiir türlerinin** tanıtılması

İçindekiler

Kısaca işleyeceğimiz konular şöyle:

- Şiirin Genel Özellikleri
- Dize ve Uyak Yapısı
- Ölçü
- Şiir Dili
- İmge ve Söz Sanatları
- Şiir Türleri

Şiirin Genel Özellikleri I

Edebiyat yapıtlarındaki dilde sözcüklerin birincil anlamlarının, gündelik kullanımlarının dışına çıkıldığını, onlara yeni anlamlar kazandırıldığını ya da dilin kurallarıyla oynandığını daha önce belirtmiştik. Bu nedenle öykü ya da romandaki bu çokyönlü, yaratıcı dille; asıl amacın nesnel bilgi alışverişi olduğu, örneğin makale gibi nesnel bir türdeki dil birbirinden farklıdır. Sanatsal ürünlerde dilin estetik işlevi ön plandayken nesnel metinlerde iletişim işlevi ön plandadır.

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Şiirin Genel Özellikleri I

Şiirde de diğer edebi türlerde olduğu gibi dil estetik işleviyle kullanılır. Ancak şiir, düzyazı türlerden de farklıdır. Bu farklılık kendini dilde ve biçimde gösterir.

Açıklama için butonlara tıklayın.

Şiirin Genel Özellikleri II

Şiir türünün genel özellikleri şunlardır:

01

Dizeler hâlinde yazılması (nazım oluşu)

02

Ölçü ve uyak kullanımı

03

Ahenk, ses uyumu taşıması

04

Doğal sözdiziminin bozulması

05

Sözcüklere yeni anlamlar ve çağrışımlar yüklenmesi

Dize ve Uyak Yapısı I

Klasik şiirde gazel, kaside, rubai vs., halk şiirinde de mânî, koşma, türkü, taşlama vs. farklı nazım biçimleri kullanılır. Bu nâzım biçimlerinin her biri farklı ve belli sayıda dize ve uyak yapısına sahiptir.

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Dize ve Uyak Yapısı I

Örneğin gazel, beyitlerden oluşur ve her beyit iki dizeden meydana gelirken; koşma nazım biçimi, dörtlüklerden yani dört dizeden oluşur. Klasik şiirde ve halk şiirinde nazım biçimleri ve bunlara bağlı uyak yapısı belirli kuralların dışına çıkmaz. Örneğin; **koşmanın uyak düzeni** genellikle (b a b a – c c c a – d d d a) biçimindedir.

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Dize ve Uyak Yapısı II

Uyak/kafiye:

Şiirde dizelerin sonunda **tekrarlanan** ve **aynı ahengi veren heceler** veya aynı görevde olmayan ancak **benzeşen sesler**dir.

Özelliklerine, benzeşen seslerin sayısına vs.ye göre uyakların da **yarım uyak**, **tam uyak**, **cinas**, **redif** gibi farklı çeşitleri vardır.

Ancak hepsinin temelinde yatan, ses benzeşimi, uyumu ve tekrarıdır.

Aşağıdaki örneklerde **italik** olarak yazılan sözcüklerdeki ses uyumuna dikkat ediniz.

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Dize ve Uyak Yapısı II

Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok *geç*:
Bu son *fasıl*dır ey ömrüm, *nasıl* geçersen *geç*!
(Yahya Kemal – "Rindlerin Akşamı")

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Dize ve Uyak Yapısı II

"Gökyüzünde tüten olsam
Yeryüzünde biten olsam
Al benekli keten olsam
Yâr boynuna sarsa beni"
(Karacaoğlu – Türkü)

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Dize ve Uyak Yapısı II

*Karadutum, çatal karam, çingenem
Nar tanem, nur tanem, bir tanem
Ağaç isem dalımsın salkım saçak
Petek isem balımsın ağulum
Günahımsın, vebâlimsin.
(Bedri Rahmi Eyüboğlu – "Karadut")*

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Ölçü

Klasik şiirde belli nazım biçimleri yanında yine kalıpları belli olan **aruz ve hece ölçüsü** kullanılır.

Aruz ölçüsü :

Hecelerin uzunluk ve kısalık, kapalılık veya açıklık değerlerine göre türlü ses kalıplarından oluşan divan edebiyatı nazım ölçüsüdür. Kapalı heceler yatay çizgiyle (—) gösterilirken, açık heceler noktayla (•) gösterilir.

"Tahammül mülkünü yıktın Hulâgû Han mısın kâfir

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

Aman dünyayı yaktın âteş-i sûzan mısın kafır" (Nedim – Gazel)

Bu beyit aruzun **mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün** kalıbıyla yazılmıştır ve bu ölçüye göre okunur.

Açıklama için
butona tıklayın.

Ölçü

Klasik şiirde belli nazım biçimleri yanında yine kalıpları belli olan **aruz ve hece ölçüsü** kullanılır.

Hece ölçüsü :

- Belirli sayıdaki hece kümelerine dayanan şiir ölçüsüdür.

"Kar yağıyor inceden (4+3)

Gül açılır goncadan

Ben yâri kıskanırım

Yerdeki karıncadan"

- (Mânî*) 7'li hece ölçüsüyle yazılmış.
- Şiirde ahengi yani ses uyumunu sağlamak için ölçü, uyak, vurgu, tonlama gibi değişik öğeler bir arada kullanılır.

*Mânî: Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri.

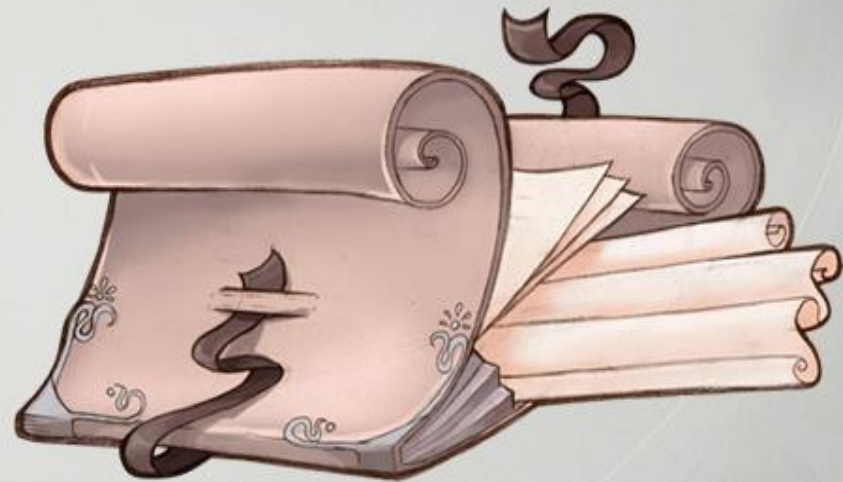
Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir Dili I

Şiirde düzyazının sözdizimi (sözcüklerin cümle içindeki sıralanışı) vurgulama, ritm yaratma gibi amaçlarla **bozulur**. Cümlede öğelerin yerleri **değiştirilir**. Hem sözcüklerin anlamına, hem cümlelerin biçimine müdahale edilerek gündelik dile ve dolayısıyla alışıldık gerçekliğe karşı yeni bir söylem üretilmiş olur.

Açıklama için
butonlara tıklayın.

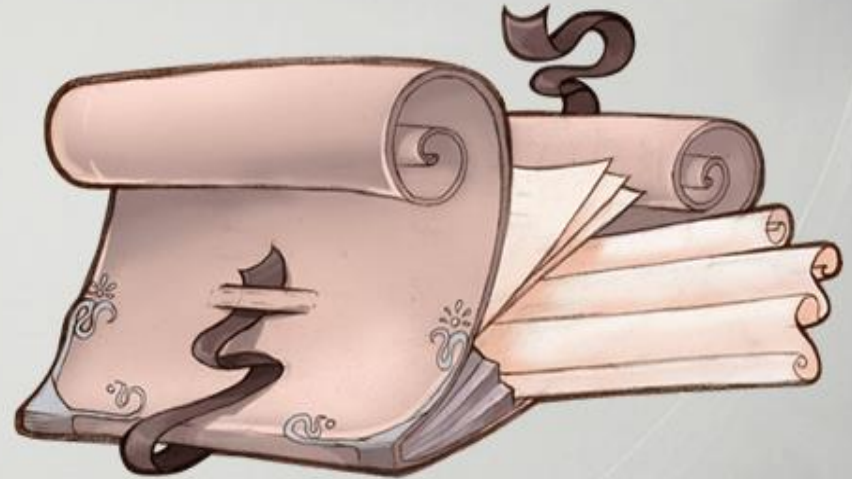

Şiir Dili I

Örneğin, düzyazıda kullanılabilecek
"Kandilli semti uykularda yüzerken sularda
mehtâbı sürükledik" biçimindeki normal
sözdizimi şiirde yeniden biçimlenir:

"Kandilli yüzerken uykularda
Mehtâbı sürükledik sularda"
(Yahya Kemal – "Gece")

Açıklama için
butonlara tıklayın.

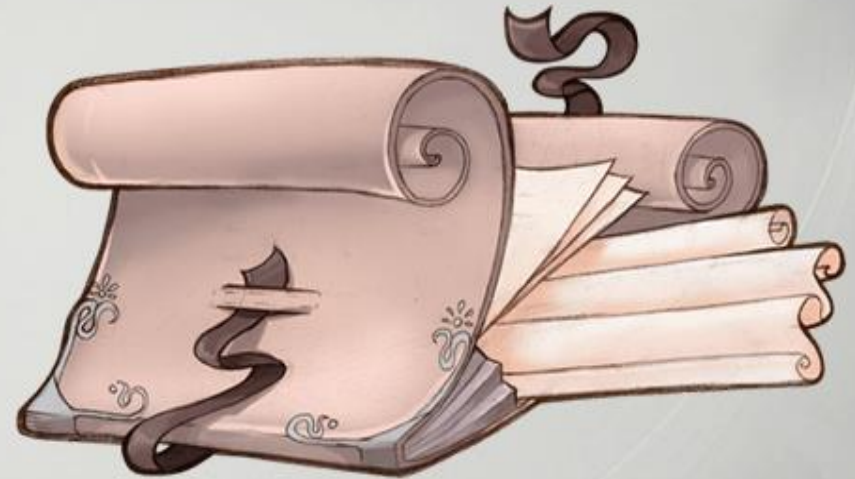
Şiir Dili I

"Şiirsel bir dil"le yazılan düzyazı yapıtlarda da şiir dilinin bu gibi özellikleri gözlemlenmektedir.

Öte yandan şairler yalnızca sözdizimiyle değil sözcüklerle de oynarlar.

- Cemal Süreya'nın "üvercinka",
- Ece Ayhan'ın "cehennet" sözcüklerini üretmeleri gibi.

Açıklama için
butonlara tıklayın.

Şiir Dili II

Şiir olmayan metinlerin anlamı metnin dışındadır. Örneğin su 100 derecede kaynar ifadesinin anlamı metnin dışındadır, gözlemlenebilir gerçekliğin olduğu gibi betimlenmesi söz konusudur. Şiirsel dilde ise anlam, metnin içinde yeniden üretilir; sözcükler, cümleler o metinde bambaşka anlam ve çağrışımlara yol açar.

Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir Dili II

"İşte tam bu saatte bir yara gibidir su"
(*Cemal Süreya*) dizesindeki su, artık dış gerçeklikte
100 derecede kaynayan su değildir, şiirin içinde
yeni ve örtük bir anlam kazanırken zihinde
farklı çağrışımlar uyandırır. (Bkz. Şekil)

Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir olmayan bildiride:

Gösteren (sözcük)

Su sözcüğü

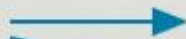
Gösterilen (anlam)

Dış gerçeklikte iki hidrojen ve bir oksijen atomundan oluşan, yüz derecede kaynayan, 0 derecede donan yaşamsal sıvı

Şiirde:

Gösteren

Su sözcüğü

Gösterilen 1 (*akıcılık, değişkenlik*)Gösterilen 2 (*safılık, şeffaflık*)Gösterilen 3 (*doğallık*)Gösterilen 4 (*yaşam*)

Şiir Dili IV

Modern edebiyattan önce şiir, öncelikle sese, ahenge dayanıyor, sözlü olarak dolaşıma giriyordu. Bu nedenle uyak ve ölçü şiirin esası sayılıyordu; şiir, kuralları belli biçimlere (*kaside, gazel, koşma vb.*) bağlı olarak söyleniyor ya da yazılıyordu. Bu nedenle (*aruz ölçüsü ya da hece ölçüsü gibi*) temel ölçülere göre dizeler hâlinde alt alta yazılan, uyakla ve ölçüyle ahengin sağlandığı, belirli imgelerin (*gül, bülbül gibi*) ve söz sanatlarının kullanıldığı, temel işlevi iletişim olan gündelik dilden sapılan, anlamın dış gerçekliğe göre değil, şiirsel gerçekliğe göre üretildiği klasik şiir bu yönleriyle düzyazıdan ayrılmaktaydı.

Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir Dili IV

Günümüzde modern şiir, düzyazı karşısındaki bu biçimsel ve dilsel özgünlüğünü sürdürmektedir. Ancak 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında gelişen modern şiir anlayışı; ölçü, uyak, dize yapısı ve klasik şiirin diğer biçimsel kalıplarını zorlayarak serbest tarzın gelişmesini sağlamış, ölçüsüz ve uyaksız da yazılan modern tarzda şiirler, içerikte de geleneksel söz sanatları ve belirli imgelerin kullanımını zorunluluktan çıkararak şaire tamamen özerklik tanımıştır. Modern şiirin daha zor anlaşılmasının ya da çok daha farklı sayıda yoruma yol açmasının nedeni budur.

Açıklama için
butona tıklayın.

İmge ve Söz Sanatları I

- Genel anlamıyla nesnel gerçeğin zihinsel tasarımı olan imge, şiir dilinde önemli yer tutmaktadır. Somut sözcüklerle soyut düşüncelerin dile getirilmesi bakımından **imge**, gündelik hayatta da sıkça kullanılmakta, **sözün etkisini artırmaktadır**.
- *Göz yaşı seli, umut ışığı* örneklerinde olduğu gibi.

İmge ve Söz Sanatları II

İmgenin çeşitleri:

İmgeler ifade ettikleri duyu algılamalarına göre genellikle yedi çeşide ayrılır:

1. **Görsel:** görüntü, nesne, parlaklık, açıklık, renk, hareket, biçim; genellikle gözle algılanabilen her şey.
2. **İşitsel:** çeşitli sesler ya da sessizlik; kulakla algılanabilen her şey.
3. **Kokusal:** çeşitli kokular, koklama ile algılanabilen her şey.

Açıklama için
butona tıklayın.

İmge ve Söz Sanatları II

4. **Tatsal:** çeşitli tatlar, tatma ile algılanabilen her şey.
5. **Dokunsal:** Bedensel dokunma yolu ile edinilen izlenimler: ısı, ıslaklık, kuruluk, doku, çarpma, vurma vb.
6. **Bedensel:** İnsanın bedeninde duyduğu olgular: kalp atışı, nefes alma, sindirim, yorgunluk, bitkinlik, ağrı, adele gerginliği, gevşeme vb.
7. **Ruhsal:** çeşitli ruh hâlleri, daralma, bunalma, öfke, neşe, heyecan, korku, telaş vb.

*Açıklama için
butona tıklayın.*

İmge ve Söz Sanatları III

Şiirde kullanılan imge, okurda ilk anda bir ilgi uyandırmalı ve alışılmış çağrışımların dışına çıkmalıdır. Örneğin *"Saçlarını çözmüş bir ses"* ya da *"Kırmızı bir kuştur soluğum"* dizelerinde, farklı imgeler alışılmadık bağdaştırmalarla kullanılır, bilindik anlamdan sapılarak yeni bir çağrışım ve hayal alanı yaratılır. Herkeste aynı ortak düşünceyi, çağrışımı oluşturan imgeler artık klişeleşmiştir. *Selvi boylu yarım ya da ceylan bakışım* örneklerinde olduğu gibi.

Açıklama için
butona tıklayın.

İmge ve Söz Sanatları III

Şiirde imge yaratımına yönelik çok sayıda söz sanatı kullanılmaktadır.

Bunlardan başlıca birkaçı üzerinde duralım:

Açıklama için
butona tıklayın.

Benzetme (Teşbih)

Benzetme, bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek olarak göstermektir.

Benzetmede; *gibi, sanki, güya, tıpkı* vb. benzetme edatları kullanılır.

Açıklama için
butona tıklayın.

Benzetme (Teşbih)

Örnek:

«Âteş gibi bir nehr akıyordu
Rûhumla o rûhun arasından"
(Ahmet Haşim)

"Kurutulmuş bir çiçektiniz sanki,
göğünüzü getirdim"
(Turgut Uyar)

Açıklama için
butona tıklayın.

Metonimi (Mecaz-ı Mürsel ya da Düzdeğişmece)

Metonimi, sözcüğün benzetme ilgisi olmadan başka bir sözcük yerine kullanılmasıdır.

Metonimide parçanın bütününe yerine geçmesi söz konusudur.

Açıklama için
butona tıklayın.

Metonimi (Mecaz-ı Mürsel ya da Düzdeğişmece)

Örnek:

"Dalgalan sen de şafaklar gibi ey nazlı hilâl!"
dizesinde "hilâl" sözcüğü ile kastedilen
"bayrak"tır. Bayraktaki hilâl, yani parça
söylenerek; bütün, yani bayrak kastedilmiştir.

"Altın kadeh her elde, güneş her gönüldedir
İspanya varlığıyla bu akşam bu güldedir"
(Yahya Kemal)

Bu dizelerdeki "İspanya" sözcüğü "Endülüs
kültürü"nün yerine kullanılmıştır.

Açıklama için
butona tıklayın.

Metafor (İstiare)

Metafor (İstiare), bir şeyi anlatmak için, ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanmaktır.

*Açıklama için
butona tıklayın.*

Metafor (İstiare)

Örneğin şu dizelerde "iki kapılı han" ile kastedilen "dünya"dır.

"İki kapılı bir handa
Gidiyorum gündüz gece"

(Aşık Veysel)

İki kapılı han, bütünüyle dünyanın yerini tutmaktadır.

"Ve bahtı göklerin altın çivileri"
dizesinde de "yıldızlar", "altın çiviler"e benzetilmiş; başka bir deyişle "altın çiviler" "yıldızlar"ın yerine geçmiştir.

Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir Türleri I

Pastoral şiir:

Doğa güzelliklerinin ve kır yaşantısının
ya da bu yaşantıya duyulan özlemin
anlatıldığı şiir türüdür.

Tam otların sarardığı zamanlar
Yere yüzükoyun uzanıyorum
Toprakta bir telaş, bir telaş
Karıncalar öteden beri dostum.
Behçet Necatigil – "Kır Şarkısı"

Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir Türleri I

Lirik şiir :

İçten gelen bireysel duygu ve heyecanların coşkulu ve etkili bir dille anlatıldığı şiir türüdür.

Yorgun gözümün halkalarında
Güller gibi fecr oldu nümâyân,
Güller gibi... sonsuz, iri güller,
Güller ki kamıştan daha nâlân,
Gün doğdu yazık arkalarında!
(Ahmet Haşim – "Bir Günün Sonunda Arzu")

Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir Türleri II

Epik şiir :

Savaş, kahramanlık, yiğitlik ve vatan sevgisi gibi konuların işlendiği şiir türüdür.

Bizdik o hücumun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı.
Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhûr ova at kişnemesiyle!
Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

(Yahya Kemal – "Mohaç Türküsü")

Açıklama için
butona tıklayın.

Şiir Türleri II

Didaktik Şiir :

Belli bir düşünceyi aşlamak ya da belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, ahlaki bir ders çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiir türüdür.

Manzum hikâyeler, yani şiir biçiminde anlatılan öyküler ve fabllar bu türün örneklerindendir.

Açıklama için
butona tıklayın.

Konularla İlgili Kaynaklar

- Dilçin, Cem. *Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 1999.
- Ince, Özdemir. *Yazınsal Söylem Üzerine*. İstanbul: Can Yayınları, 1993.
- -.- *Şiir ve Gerçeklik*. İstanbul: Broy Yayınları, 1985.

⇒ www.tdk.gov.tr

Haftanın Sonu

